

Ewa Rosiak¹

Zakład Badań Rynkowych,

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy

Instytut Badawczy

Spożycie tłuszczów w Polsce i Unii Europejskiej

The Consumption of Fats in Poland and the European Union

Synopsis. W artykule przedstawiono zmiany jakie nastąpiły w modelu spożycia tłuszczów w Polsce w latach 1990-2015. Analizę zmian przeprowadzono na podstawie danych bilansowych oraz danych z badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS. W oparciu o dostępne dane FAO dokonano porównania modelu spożycia tłuszczów w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej. Wykazano, że po akcesji Polski do Unii Europejskiej w spożyciu tłuszczów kontynuowane były procesy z lat poprzednich, upowszechniania się wzorców spożycia tłuszczów charakterystycznych dla rozwiniętych krajów Unii. W grupie tłuszczów kontynuowany był wzrost udziału tłuszczów roślinnych w spożyciu tłuszczów ogółem. Polska w porównaniu z pozostałymi krajami Unii Europejskiej charakteryzuje się relatywnie wysokim spożyciem tłuszczów zwierzęcych, w tym szczególnie masła, natomiast konsumpcja tłuszczów roślinnych, mimo dużego wzrostu w dalszym ciągu jest na niższym poziomie niż w wielu krajach Unii.

Słowa kluczowe: spożycie, tłuszcze, Polska, Unia Europejska

Abstract. The article presents trends in fat consumption patterns in Poland between 1990-2015. The analysis is based on macro-economic data and data from household budget analysis conducted by CSO. The comparison between models of fat consumption in Poland and other European Union countries was based on FAO data. It was shown that after Polish accession to the European Union, previous trends in fat consumption were continued and a fat consumption model similar to that of developed EU countries become more widespread. Vegetable oils continued to grow as a proportion of all consumed fats. In comparison to other EU countries, Poland is characterized by a relatively high proportion of animal fats in consumption, especially butter. Despite high growth of vegetable oil consumption, it is still lower than in most EU countries.

Key words: consumption, fats, Poland, European Union

Wstęp

Tłuszcze zwierzęce i roślinne znajdują zastosowanie zarówno w gospodarstwie domowym, jak i w przetwórstwie spożywczym, a także są niezbędnym surowcem dla przemysłu chemicznego, farmaceutycznego i kosmetycznego oraz dla dynamicznie rozwijającego się w ostatnich latach przemysłu biopaliwowego. Tłuszcze są dla organizmu człowieka najbardziej skoncentrowanym źródłem energii. Dostarczają dwa razy więcej energii niż takie same ilości wagowe białka lub węglowodanów. Ponadto występują w nich witaminy - głównie w maśle. Masło jest tłuszczem lekko strawnym, zawiera dużo witaminy A oraz mniejsze ilości witaminy D i E. Walory zdrowotne tłuszczów roślinnych to przede wszystkim wysoka zawartość niezwykle cennych dla organizmu ludzkiego niezbędnych

¹ dr inż., Zakład Badań Rynkowych, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa, e-mail: rosiak@ierigz.waw.pl

nienasyconych kwasów tłuszczowych oraz brak cholesterolu. Tłuszcze zwierzęce bogate są natomiast głównie w nasycone kwasy tłuszczowe, a także charakteryzują się wysokim poziomem cholesterolu (Krygier, 2008).

W artykule przedstawiono zmiany jakie nastąpiły w modelu spożycia tłuszczów w Polsce w latach 1990-2015 oraz porównano model spożycia tłuszczów w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej. Analizę spożycia tłuszczów przeprowadzono na podstawie dwóch dostępnych źródeł informacji: danych bilansowych oraz danych z badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS². Przy porównaniach międzynarodowych korzystano z danych FAO.

Spożycie tłuszczów w Polsce według bilansów

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku, w okresie kształtowania się wolnego rynku, nastąpiła przebudowa modelu spożycia tłuszczów w Polsce, podobna do tej, jaka dokonała się w krajach Europy Zachodniej w latach osiemdziesiątych (Górska-Warsewicz, 2004). Dynamicznie rósł wówczas popyt na tłuszcze roślinne, malał zaś na tłuszcze zwierzęce, w tym szczególnie na masło (rys. 1). Po spadku w 1990 r., w latach 1991-1997 tłuszcze roślinne charakteryzowały się najwyższą dynamiką konsumpcji spośród wszystkich produktów pochodzenia roślinnego, jak i zwierzęcego - wzrastały w tempie 12% rocznie³. W tym czasie spożycie tłuszczów zwierzęcych malało w tempie 5% rocznie, z tego konsumpcja masła obniżała się w tempie 8% rocznie, a „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” (słoniny, smalcu) w tempie 3% rocznie. W wyniku tych zmian spożycie tłuszczów roślinnych wzrosło według bilansów z 7,6 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 1990 r. do 16,9 kg w 1997 r. (ponad dwukrotnie), a tłuszczów zwierzęcych zmalało odpowiednio z 16,0 kg do 11,0 kg (o jedną trzecią), z tego konsumpcja masła obniżyła się z 7,8 kg do 4,3 kg (niemalże o połowę), a „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” z 8,2 kg do 6,7 kg (prawie o jedną piątą). Spadki spożycia tłuszczów zwierzęcych z nadwyżką zostały zrekomensowane przez wzrosty spożycia tłuszczów roślinnych. Całkowite spożycie tłuszczów zwiększyło się z 23,6 kg w 1990 r. do 27,9 kg w 1997 roku (prawie o jedną

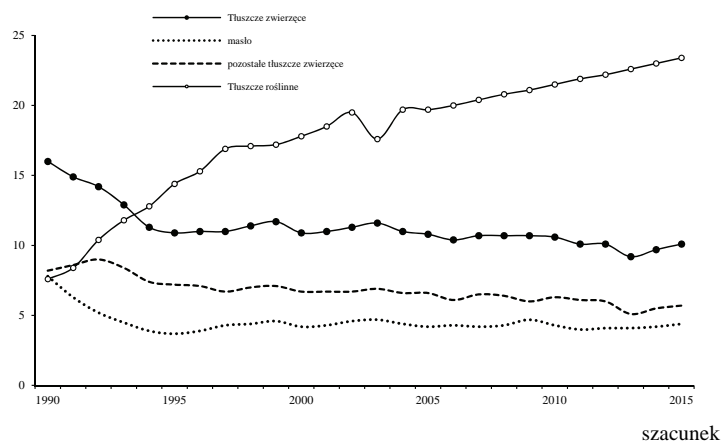
² Dane makroekonomiczne GUS uzyskane metodą bilansową informują o rocznym spożyciu tłuszczów zwierzęcych (w podziale na masło i „pozostałe tłuszcze zwierzęce,”) oraz tłuszczów roślinnych (margaryn i olejów roślinnych łącznie) w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Wielkość spożycia wg bilansów ustalana jest następująco: spożycie = produkcja powiększona o import, pomniejszona o eksport oraz uwzględniająca saldo zapasów w dużych jednostkach produkcyjnych (zatrudniających 50 osób i więcej). Dane makroekonomiczne nie reprezentują rzeczywistego spożycia, a w istocie dotyczą podaży artykułów żywnościowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca kraju. W przypadku tłuszczów roślinnych GUS zaprzestął publikacji danych bilansowych w 2005 roku. Dane bilansowe o spożyciu tłuszczów roślinnych w latach 2005-2015 są danymi IERiGŻ-PIB wyliczonymi na podstawie własnej projekcji.

Dane z badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS metodą reprezentacyjną, informują o miesięcznym spożyciu tłuszczów zwierzęcych (w podziale na masło i „pozostałe tłuszcze zwierzęce”) oraz tłuszczów roślinnych (w podziale na margaryny, oleje roślinne i oliwę z oliwek) w przeliczeniu na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Metoda reprezentacyjna daje możliwość uogólnienia, z określonym błędem, uzyskanych wyników na wszystkie gospodarstwa domowe w kraju. Wyniki badań budżetów rodzinnych, mimo że informują o rzeczywistym spożyciu w gospodarstwach domowych, to nie obejmują artykułów żywnościowych konsumowanych w placówkach gastronomicznych (w placówkach żywienia przyzakładowego, barach, restauracjach itp.).

³ Średnioroczne dynamikę zmian (r) obliczono wg wzoru: $r = \left(\sqrt[n-1]{\frac{K_n}{K_o}} - 1 \right) * 100$, gdzie K_n – wartość cechy w okresie końcowym, K_o – wartość cechy w okresie początkowym.

piątą). Nastąpiła zmiana modelu konsumpcji tłuszczów w Polsce. Tłuszcze zwierzęce trwale utraciły, utrzymującą się do 1993 r., dominującą pozycję w całkowitym spożyciu tłuszczów na rzecz tłuszczów roślinnych. Udział tłuszczów zwierzęcych w całkowitym spożyciu tłuszczów obniżył się z ok. 70% na początku lat dziewięćdziesiątych do poniżej 50% w 1994 r. i ok. 40% w 1997 r., a udział tłuszczów roślinnych wzrósł odpowiednio z ok. 30% do ponad 50% i 60%.

W latach 1998-2003 nastąpiło znaczące spowolnienie wzrostu spożycia tłuszczów roślinnych (wzrastały w tempie 0,6% rocznie), a spadki spożycia tłuszczów zwierzęcych zostały zahamowane. Na rynku tłuszczów masło powoli odbudowywało swoją pozycję (wzrastało w tempie 1,3% rocznie), ale poziom jego spożycia był znacznie niższy niż na początku lat dziewięćdziesiątych. Konsumpcja „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” podlegała niewielkim wahaniom (malą w tempie 0,3% rocznie). W całkowitym spożyciu tłuszczów kontynuowany był powolny trend wzrostowy (w tempie 0,5% rocznie). W 2003 r., w ostatnim roku przed integracją Polski z Unią Europejską, całkowita konsumpcja tłuszczów wyniosła 29,2 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca i była o 4,7% większa niż w 1997 roku. Spożycie tłuszczów roślinnych zwiększyło się do 17,6 kg (o 4,1%), a tłuszczów zwierzęcych do 11,6 kg (o 5,5%), w wyniku wzrostu spożycia masła do 4,7 kg (o 9,3%) i „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” do 6,9 kg (o 3,0%). Nastąpił dalszy wzrost udziału tłuszczów roślinnych w całkowitym spożyciu tłuszczów. W 2003 r. krajowy popyt na tłuszcze w 63% pokrywany był przez tłuszcze roślinne (wobec 61% w 1997 r.) i w 37% przez tłuszcze zwierzęce (wobec 39% w 1997 r.).

Rys. 1. Spożycie tłuszczów wg bilansów (w kg na 1 mieszkańca)

Fig. 1. The consumption of fats according to balance sheet data (in kg per capita)

Źródło: (Roczniki Statystyczne, GUS), opracowanie własne.

Po integracji Polski z Unią Europejską w konsumpcji żywności, w tym w konsumpcji tłuszczów, kontynuowane były procesy z lat poprzednich, upowszechniania się wzorców spożycia charakterystycznych dla rozwiniętych krajów Unii. W całkowitym spożyciu tłuszczów kontynuowany był wzrost udziału tłuszczów roślinnych. W 2004 r. – w pierwszym roku naszej akcesji – z powodu dużego wzrostu cen żywności i napojów bezalkoholowych (o 6,3%), w tym bardzo dużego wzrostu cen tłuszczów zwierzęcych

(o 17,9%) nastąpił w porównaniu z okresem przedakcesyjnym (w porównaniu z 2003 r.) spadek spożycia masła (o 5,2% do 4,4 kg) i „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” (o 6,4% do 6,6 kg) (Rosiak, 2009). Spożycie tłuszczów roślinnych znacząco wzrosło (o 11,9% do 19,7 kg) i z nadwyżką zrekompensoowało spadek spożycia tłuszczów zwierzęcych. Całkowita konsumpcja tłuszczów zwiększyła się o 5,1% do 30,7 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca (tab. 1).

W kolejnych 11 latach spożycie tłuszczów roślinnych wzrastało w tempie poniżej 2% rocznie i z nadwyżką rekompensowało (z wyjątkiem lat 2005, 2006 i 2013) spadki spożycia tłuszczów zwierzęcych, wynoszące średnio ponad 1% rocznie. Większe było tempo spadku spożycia „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” (ok. 2% rocznie), niż masła (0,5% rocznie). W 2015 r. całkowita konsumpcja tłuszczów wyniosła 33,5 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca i była o 14,7% większa niż w ostatnim roku przed akcesją. Spożycie tłuszczów roślinnych zwiększyło się do 23,4 kg (o 33,0%), a tłuszczów zwierzęcych zmalało do 10,1 kg (o 12,9%), w wyniku spadku spożycia masła do 4,4 kg (o 6,4%) i „pozostałych tłuszczów zwierzęcych do 5,7 kg (o 17,4%). Nastąpił dalszy wzrost udziału tłuszczów roślinnych w całkowitym spożyciu tłuszczów. W 2015 r. krajowy popyt na tłuszcze w 70% pokrywany był przez tłuszcze roślinne (wobec 60% w 2003 r.) i w 30% przez tłuszcze zwierzęce (wobec 40% w 2003 r.).

Tabela 1. Spożycie tłuszczów wg bilansów (w kg na 1 mieszkańca)

Table 1. The consumption of fats according to balance sheet data (in kg per capita)

Lata	Tłuszcze ogółem	Tłuszcze zwierzęce	masło	pozostałe tłuszcze zwierzęce	Tłuszcze roślinne ^a
1990	23,6	16,0	7,8	8,2	7,6
1995	25,3	10,9	3,7	7,2	14,4
2000	28,7	10,9	4,2	6,7	17,8
2003	29,2	11,6	4,7	6,9	17,6
2004	30,7	11,0	4,4	6,6	19,7
2005	30,5	10,8	4,2	6,6	19,7
2006	30,4	10,4	4,3	6,0	20,0
2007	31,1	10,7	4,2	6,5	20,4
2008	31,5	10,7	4,3	6,4	20,8
2009	31,8	10,7	4,7	6,0	21,1
2010	32,1	10,6	4,3	6,3	21,5
2011	32,0	10,1	4,0	6,1	21,9
2012	32,3	10,1	4,1	6,0	22,2
2013	31,8	9,2	4,1	5,1	22,6
2014	32,7	9,7	4,2	5,5	23,0
2015 ^b	33,5	10,1	4,4	5,7	23,4

^a – od 2005 r. wyliczenia IERiGŻ-PIB na podstawie własnej projekcji, ^b – szacunek własny.

Źródło: (Roczniki Statystyczne, GUS), opracowanie własne.

Zmiany modelu konsumpcji tłuszczów, które rozpoczęły się w latach dziewięćdziesiątych, w okresie transformacji gospodarczej i które były kontynuowane po

wejściu Polski do Unii Europejskiej, dokonały się nie tylko pod wpływem czynników ekonomicznych takich jak: zmiany dochodów realnych ludności czy też cen żywności, lecz były również wyrazem nowych preferencji konsumentów, które ujawniły się w warunkach wolnego rynku, oferującego nabywcom bogatą ofertę dóbr i usług, a także wynikały z działań promujących zdrowy styl życia (Adamczyk, 2002).

Spożycie tłuszczów w Polsce według badań budżetów rodzinnych

Zmianę modelu konsumpcji tłuszczów w Polsce zaobserwowaną w makroskali, potwierdzają wyniki badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS (tab. 2).

Tabela 2. Spożycie tłuszczów wg badań budżetów rodzinnych (w kg na 1 osobę w gospodarstwie domowym)

Table 2. The consumption of fats according to family budgets survey (in kg per capita in household)

Lata	Tłuszcze ogółem	Tłuszcze zwierzęce	masło	pozostałe tłuszcze zwierzęce	Tłuszcze roślinne	margaryna	oliwa z oliwek (l)	oleje roślinne (l)
1990	21,2	14,8	9,1	5,7	6,4	x	x	x
1995	19,1	7,1	3,4	3,7	12,0	8,3	x	4,1
2000	18,6	6,5	3,7	2,8	12,1	7,3	0,1	5,2
2003	19,3	7,3	4,4	2,9	12,0	6,4	0,1	5,9
2004	18,7	6,6	4,0	2,6	12,1	6,6	0,1	5,9
2005	18,2	6,2	3,7	2,5	12,0	6,5	0,1	5,9
2006	17,6	6,0	3,7	2,3	11,6	6,1	0,1	5,9
2007	17,0	5,6	3,6	2,0	11,4	5,9	0,1	5,8
2008	16,7	5,4	3,5	1,9	11,3	5,8	0,1	5,9
2009	16,5	5,3	3,5	1,8	11,2	5,5	0,2	6,0
2010	16,2	5,0	3,2	1,8	11,2	5,5	0,2	5,9
2011	15,7	4,7	3,1	1,6	11,0	5,5	0,2	5,9
2012	15,6	4,6	3,0	1,6	11,0	5,5	0,2	5,9
2013	14,8 ^a	4,1 ^a	3,0	1,1 ^a	10,7	5,3	0,2	5,8
2014	14,4	4,0	3,0	1,0	10,4	5,0	0,1	5,8
2015 ^b	13,8	4,1	3,1	1,0	9,7	4,4	0,1	5,6

^a – od 2013 r. dane nie są w pełni porównywalne z danymi za lata wcześniejsze ze względu na wprowadzone zmiany w klasyfikacji produktów zaliczanych do „pozostałych tłuszczów zwierzęcych”, ^b – szacunek IERiGŻ-PIB.

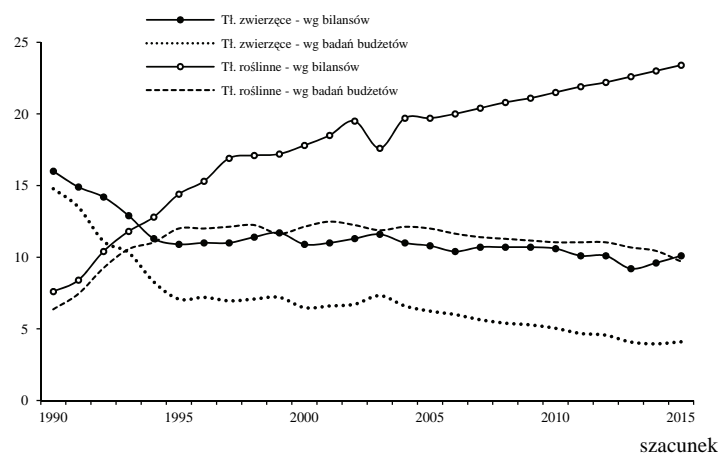
Źródło: (Budżety gospodarstw domowych, GUS i dane niepublikowane), opracowanie własne.

W gospodarstwach domowych konsumpcja tłuszczów roślinnych w 2003 r. – w ostatnim roku przed akcesją Polski do Unii Europejskiej – wyniosła 12,0 kg na 1 osobę i była prawie dwukrotnie wyższa niż w 1990 r., zaś tłuszczów zwierzęcych zmniejszyła się o połowę (z 14,8 kg do 7,3 kg) – w wyniku głębokiej redukcji spożycia masła (z 9,1 kg do 4,4 kg), a także „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” (głównie słoniny i smalcu) (z 5,8 kg do 2,9 kg). Całkowita konsumpcja tłuszczów w gospodarstwach domowych obniżyła się z 21,2 kg w 1990 r. do 19,3 kg w 2003 r. (o 4,5%). W 2003 r. udział tłuszczów roślinnych

w całkowitej konsumpcji tłuszczów w gospodarstwach domowych wzrósł do 62% (z 30% w 1990 r.), a tłuszczów zwierzęcych obniżył się odpowiednio do 38% (z 60%).

W 2004 r. – w pierwszym roku akcesji Polski do UE – w grupie artykułów tłuszczowych gospodarstwa domowe zmniejszyły spożycie tłuszczów zwierzęcych (o 9,8%), zarówno szczególnie szybko drożającego w pierwszych miesiącach po akcesji masła (o 10,8%), jak i „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” (o 8,3%). Spadek spożycia tłuszczów zwierzęcych częściowo zrekomensowały wzrostem spożycia relatywnie tańszych tłuszczów roślinnych (o 1,0%), głównie margaryny (o 3,8%). Spożycie olejów roślinnych pozostało stabilne. W 2004 r. całkowita konsumpcja tłuszczów w gospodarstwach domowych była o 3,1% niższa w porównaniu z rokiem poprzednim.

W następnych latach kontynuowana była tendencja powolnego spadku bezpośredniego spożycia tłuszczów zwierzęcych w gospodarstwach domowych, zarówno masła, jak i „pozostałych tłuszczów zwierzęcych”. Wystąpiła też, nienotowana od początku lat dziewięćdziesiątych spadkowa tendencja spożycia tłuszczów roślinnych. Przy niewielkich zmianach w spożyciu olejów roślinnych, następował głównie spadek spożycia margaryn. W 2015 r. konsumpcja tłuszczów zwierzęcych w gospodarstwach domowych wyniosła średnio 4,1 kg w przeliczeniu na 1 osobę i była prawie o 44% mniejsza niż w ostatnim roku przed akcesją Polski do Unii Europejskiej. Spożycie masła obniżyło się do 3,1 kg (o 30%), a „pozostałych tłuszczów zwierzęcych” do 1,0 kg (o 66%). Konsumpcja tłuszczów roślinnych zmniejszyła się do 9,7 kg (o 19%), w wyniku spadku spożycia margaryn do 4,4 kg (o 31%) i olejów roślinnych łącznie z oliwą z oliwek do 5,3 kg (o 5,0%). W ślad za tymi zmianami w 2015 r. całkowite spożycie tłuszczów w gospodarstwach domowych wyniosło 13,8 kg w przeliczeniu na 1 osobę i było o 19% niższe niż w ostatnim roku przed akcesją. Udział tłuszczów roślinnych w całkowitym spożyciu tłuszczów gospodarstw domowych wzrósł do ok. 70% w 2015 r. (z 62% w 2003 r.), a udział tłuszczów zwierzęcych obniżył się do ok. 30% (z 38%).

Rys. 2. Jednostkowe spożycie tłuszczów wg bilansów i badań budżetów rodzinnych (w kg)

Fig. 2. Per capita the consumption of fats according to balance sheet data and of family budgets survey (in kg)

Źródło: (Roczniki Statystyczne, GUS, Budżety gospodarstw domowych, GUS), opracowanie własne.

Należy jednak zauważyć, że o ile rachunki bilansowe i badania budżetów rodzinnych wykazują zbieżne (spadkowe) tendencje w spożyciu tłuszczów zwierzęcych, to od połowy lat dziewięćdziesiątych w spożyciu tłuszczów roślinnych są one odmienne (rys. 2).

Według badań bilansów, konsumpcja tłuszczów roślinnych w Polsce systematycznie wzrasta. Według badań budżetów rodzinnych, od połowy lat dziewięćdziesiątych zdecydowanie osłabło tempo popytu na tłuszcze roślinne w gospodarstwach domowych, co oznacza, że spożycie bezpośrednie tłuszczów roślinnych w Polsce zbliżyło się do stanu nasycenia. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych spożycie tłuszczów roślinnych w gospodarstwach domowych było stabilne, a po akcesji Polski do Unii Europejskiej charakteryzuje się nawet lekką tendencją spadkową. Różnice w jednostkowym spożyciu tłuszczów roślinnych określanym wg bilansów i badań budżetów rodzinnych wzrastają i w kolejnych latach wynosiły: 1,2 kg (1990 r.), 2,4 kg (1995 r.), 5,5 kg (2000 r.), 5,7 kg (2003 r.), 7,7 kg (2005 r.), 10,3 kg (2010 r.) i 13,7 kg (2015 r.). Rozpiętości te świadczą o tym, że przy stabilizacji, a nawet spadku popytu gospodarstw domowych na tłuszcze roślinne, którą odnotowano w ostatnich latach, dynamicznie wzrasta zapotrzebowanie na oleje i margaryny w przetwórstwie wtórnym (w przemyśle spożywczym i biopaliwowym). Zwiększa się bowiem produkcja żywności wysokoprzetworzonej: chipsów i prażynek ziemniaczanych, frytek, sosów, majonezów, lodów, wyrobów cukierniczych i innych artykułów, do produkcji których niezbędne są profesjonalne tłuszcze roślinne, które muszą spełniać specyficzne wymagania poszczególnych odbiorców. Wzrasta też produkcja biodiesla, która w Polsce prowadzona jest głównie w oparciu o oleje roślinne. Szacuje się, że przerób wtórny angażuje już 59% krajowej podaży tłuszczów roślinnych (2015 r.), wobec 32% w 2003 r. i tylko 17% w 1995 r. i 16% w 1990 roku. W ostatnich latach do przetwórstwa wtórnego trafia też około 60% krajowej podaży tłuszczów zwierzęcych, wobec 37% w 2003 r., 35% w 1995 r. i 8% w 1990 roku.

Spożycie tłuszczów w Unii Europejskiej

Mimo znaczącego wzrostu, konsumpcja tłuszczów roślinnych w Polsce (wg statystyki FAO – 13,4 kg na 1 mieszkańca w 2011 r.) w dalszym ciągu jest niższa w porównaniu z wieloma krajami Unii Europejskiej. Niższe niż w Polsce spożycie tłuszczów roślinnych występuje w 10-u krajach Unii: w Bułgarii, Słowenii, w Słowacji, na Malcie, w Chorwacji, Finlandii, Luksemburgu, na Litwie, w Danii i Estonii (o 3% do 54%). W pozostałych 17-u krajach jest wyższe (o 1-149%). Najwyższe spożycie tłuszczów roślinnych (ponad 25 kg na 1 mieszkańca) wstępuje w takich krajach jak: Hiszpania (33,3 kg), Włochy (28,0 kg) i Grecja (26,5 kg) (tab. 3).

Polska w porównaniu z pozostałymi krajami Unii Europejskiej charakteryzuje się natomiast relatywnie wysokim spożyciem tłuszczów zwierzęcych, w tym szczególnie masła. W spożyciu masła (wg statystyki FAO – 4,1 kg na 1 mieszkańca w 2011 r.) zajmujemy siódmą lokatę we Wspólnocie - po Francji, Belgii, Finlandii, Niemczech, Austrii i Czechach, a w spożyciu tłuszczów zwierzęcych surowych (wg statystyki FAO – 6,3 kg na 1 mieszkańca w 2011 r.) jedenastą – po Węgrzech, Belgii, Austrii, Słowacji, Portugalii, Danii, Niemczech, Malcie, Chorwacji i Łotwie. Najniższe spożycie masła (poniżej 1 kg na 1 mieszkańca) występuje w Holandii, Bułgarii, Rumunii, Węgrzech, w Hiszpanii i Chorwacji. Najmniejsze ilości tłuszczów zwierzęcych surowych, w porównaniu z mieszkańcami pozostałych krajów Unii Europejskiej konsumują Finowie,

preferujący spożycie masła oraz Grecy, Cypryjczycy i Hiszpanie preferujący oleje roślinne, a także Estończycy i Luksemburczycy (poniżej 2 kg na 1 mieszkańca).

Tabela 3. Spożycie tłuszczów w krajach Unii Europejskiej w 2011 r. (w kg na 1 osobę)

Table 3. The consumption of fats in the European Union in 2011 (in kg per capita)

Wyszczególnienie	Spożycie tłuszczów w kg na 1 mieszkańca				Wskaźnik samowystarczalności ^a w %		
	Ogółem	masło	tłuszcze zwierzęce surowe	oleje roślinne	Masło	tłuszcze zwierzęce surowe	oleje roślinne
Świat	14,47	1,34	1,52	11,61			
UE	28,81	3,67	5,05	20,09	102	117	68
Austria	38,93	5,41	11,23	22,29	74	118	38
Belgia	41,78	7,45	11,71	22,62	86	75	58
Bułgaria	18,11	0,50	5,06	12,55	25	52	140
Chorwacja	19,02	0,87	7,05	11,10	100	90	54
Cypr	21,04	2,40	0,73	17,91	0	90	9
Czechy	31,58	5,07	4,36	22,15	74	72	89
Dania	19,06	1,97	9,56	7,53	148	113	52
Estonia	9,83	2,28	1,37	6,18	233	88	86
Finlandia	16,16	5,65	0,68	9,83	170	21	102
Francja	31,17	7,87	2,29	21,01	85	245	89
Grecja	28,39	1,15	0,71	26,53	15	102	85
Hiszpania	35,48	0,81	1,35	33,32	111	89	102
Holandia	18,97	0,37	4,26	14,34	2150	399	110
Irlandia	22,93	3,10	3,25	16,58	1043	155	5
Litwa	15,33	2,16	3,64	9,53	129	104	39
Luksemburg	13,62	1,98	1,95	9,69	0	67	13
Łotwa	23,31	1,88	6,48	14,95	100	86	46
Malta	20,04	1,08	7,22	11,74	0	75	0
Niemcy	30,87	5,45	8,06	17,36	94	138	65
Polska	23,87	4,14	6,33	13,40	113	115	68
Portugalia	32,47	2,20	9,79	20,48	122	99	58
Rumunia	17,27	0,55	3,24	13,48	67	83	109
Słowacja	25,1	2,51	10,27	12,32	43	47	49
Słowenia	19,83	2,87	4,35	12,61	100	107	2
Szwecja	23,25	3,97	2,35	16,93	66	149	23
Węgry	33,82	0,80	14,41	18,61	50	85	123
Włochy	35,93	2,24	5,71	27,98	75	100	38
Wlk. Brytania	23,38	3,13	2,76	17,49	66	144	43

^a – relacja zużycia do produkcji krajowej.

Źródło: (Food Balance Sheets, FAO), opracowanie własne.

We wszystkich krajach Unii Europejskiej w strukturze spożycia tłuszczów przeważają tłuszcze roślinne. W 2011 r. wyjątkiem była Dania i Słowacja. W tych krajach tłuszcze roślinne w spożyciu tłuszczów ogółem stanowiły w 2011 r. odpowiednio 40% i 49%. Największa przewaga tłuszczów roślinnych nad zwierzęcymi występuje w diecie mieszkańców Hiszpanii, Grecji i Cypru (dieta śródziemnomorska z dużym udziałem olejów i oliwy z oliwek). Udział tłuszczów roślinnych w spożyciu tłuszczów ogółem wyniósł w 2011 r. w wymienionych krajach odpowiednio 94%, 93% i 85%. Z kolei najmniejszy udział tłuszczów roślinnych w spożyciu tłuszczów ogółem występował w diecie mieszkańców Belgii (54%), Węgier (55%), Polski (56%), Niemiec (56%), Austrii (57%) i Chorwacji (58%).

Analiza wskaźników samowystarczalności żywnościowej dotycząca poszczególnych rodzajów tłuszczów wykazuje, że:

- ✓ we wszystkich krajach Unii Europejskiej (z wyjątkiem Bułgarii, Finlandii, Hiszpanii, Holandii, Rumunii i Węgier) produkcja tłuszczów roślinnych jest zbyt mała w porównaniu z krajowym zużyciem. Dlatego też Wspólnota jest znaczącym importerem olejów roślinnych, głównie olejów tropikalnych (palmowy, kokosowy, arachidowy i innych),
- ✓ ponad połowa członków Unii Europejskiej ma zbyt małą produkcję masła w stosunku do krajowego zużycia, natomiast 12 krajów (Chorwacja, Dania, Estonia, Finlandia, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Litwa, Łotwa, Polska, Portugalia i Słowenia) osiąga pełną samowystarczalność w jego produkcji,
- ✓ ponad połowa członków Unii Europejskiej ma też zbyt małą produkcję tłuszczów zwierzęcych surowych w stosunku do krajowego zużycia, natomiast 13 krajów (Austria, Dania, Francja, Grecja, Holandia, Irlandia, Litwa, Niemcy, Polska, Słowenia, Szwecja, Włochy i Wielka Brytania) osiąga pełną samowystarczalność w ich produkcji.

Konkluzje

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku, w okresie kształtowania się wolnego rynku, nastąpiła przebudowa modelu spożycia tłuszczów w Polsce, podobna do tej, jaka dokonała się w krajach Europy Zachodniej w latach osiemdziesiątych. Tłuszcze zwierzęce trwale utraciły dominującą pozycję w całkowitym spożyciu tłuszczów na rzecz tłuszczów roślinnych. Po integracji Polski z Unią Europejską w konsumpcji żywności, w tym w konsumpcji tłuszczów, kontynuowane były procesy z lat poprzednich, upowszechniania się wzorców spożycia charakterystycznych dla rozwiniętych krajów Unii. W całkowitym spożyciu tłuszczów kontynuowany był wzrost udziału tłuszczów roślinnych, co potwierdzają bilanse tłuszczów oraz wyniki badań budżetów rodzinnych prowadzonych przez GUS. Według bilansów spożycie tłuszczów roślinnych nadal charakteryzowało się trendem wzrostowym, w wyniku rosnącego ich zużycia w przetwórstwie wtórnym (w przemyśle spożywczym i biopaliwowym) i z nadwyżką rekompensowało spadki spożycia tłuszczów zwierzęcych. Bezpośrednie spożycie tłuszczów w gospodarstwach domowych malało. Po akcesji w gospodarstwach domowych systematycznie malało spożycie tłuszczów zwierzęcych (masła i „pozostałych tłuszczów zwierzęcych”), ale wystąpiła też nie notowana wcześniej, lekka tendencja spadkowa spożycia tłuszczów roślinnych, w tym głównie margaryn. W 2015 r. krajowy popyt na tłuszcze w 70%

pokrywany był przez tłuszcze roślinne (wobec 60% w 2003 r. i 32% w 1990 r.) i w 30% przez tłuszcze zwierzęce (wobec 40% w 2003 r. i 68% w 1990 r.).

Zmiany modelu konsumpcji tłuszczów, które rozpoczęły się w latach dziewięćdziesiątych, w okresie transformacji gospodarczej i które były kontynuowane po wejściu Polski do Unii Europejskiej, dokonały się nie tylko pod wpływem czynników ekonomicznych takich jak: zmiany dochodów realnych ludności czy też cen żywności, lecz były również wyrazem nowych preferencji konsumentów, które ujawniły się w warunkach wolnego rynku, oferującego nabywcom bogatą ofertę dóbr i usług, a także wynikały z działań promujących zdrowy styl życia.

Polska w porównaniu z pozostałymi krajami Unii Europejskiej charakteryzuje się relatywnie wysokim spożyciem tłuszczów zwierzęcych, w tym szczególnie masła, natomiast konsumpcja tłuszczów roślinnych, mimo dużego wzrostu w dalszym ciągu jest niższa niż w wielu krajach Unii. Polska jest samowystarczalna w produkcji tłuszczów zwierzęcych (masła i tłuszczów zwierzęcych surowych), ale podobnie jak większości państw Unii, ma zbyt niską produkcją tłuszczów roślinnych w stosunku do krajowego zużycia i dlatego pozostaje znaczącym ich importem.

Literatura i źródła danych

- Adamczyk, G. (2002). Wybrane aspekty zachowań konsumpcyjnych i wzorców spożycia żywności w polskich gospodarstwach domowych w latach dziewięćdziesiątych, *Roczniki AR w Poznaniu*, CCCXLIII, 31-41.
- Bros, B. (2001). Produkcja i spożycia masła w Polsce, *Przemysł Spożywczy*, nr 2.
- Budżety gospodarstw domowych w 2014 r. (2015). GUS, Warszawa.
- Food Balance Sheets. <http://faostat.fao.org>.
- Górska-Warsewicz, H. (2004). Konsumpcja tłuszczów roślinnych i masła, *Przemysł Spożywczy*, nr 7.
- Kondratowicz-Pietruszka, E. (2005). Charakterystyka polskiego rynku tłuszczów roślinnych, *Zeszyty Naukowe AE w Krakowie*, nr 689.
- Krygier, K. (2008). Problemy bezpieczeństwa tłuszczów w Polsce, *Przemysł Spożywczy*, nr 4.
- Laskowski, W. (2008). Zmiany poziomu spożycia żywności w Polsce, *Zeszyty naukowe SGGW*, nr 67.
- Ostasz, L., Kondratowicz-Pietruszka, E. (2010). Struktura asortymentowa oraz zmiany poziomu spożycia masła i tłuszczów roślinnych w Polsce, *Zeszyty Naukowe UE w Krakowie*, nr 841, 65-83.
- Rocznik Statystyczny RP. (2012, 2015). GUS, Warszawa.
- Rosiak, E. (2009). Popyt na żywność po integracji Polski z Unią Europejską. W: Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Seria Program Wieloletni, Raport nr 145, IERiGZ-PIB, Warszawa.